

Szaboles István: A vízrendezések és öntözések hatása a tiszántúli talajképződési folyamatokra

A talajok termékenységének kérdése a legújabb genetikai szemléletű kutatások megvilágításában hazánkban is egyre jobban tisztázódik. A talajképző természeti tényezők feltárásával ugyanis nemcsak a különböző talajok keletkezési körülményeit ismerjük meg, hanem feltárul előttünk azok termékenysége, jövő fejlődésének iránya, s egyúttal azok a lehetőségek is, amelyek az egyes talajok termékenységének jelentős mértékű növelésére mutatnak.

Szaboles István munkájában — példamutatóan — több éves talajgenetikai szemléletű kutatási eredményeire támaszkodva tárja fel a talajképződésben végbement mindazon változásokat, amelyeket az ember kultúrtevékenysége révén, a vízrendezéssel a Tiszántúlon tett és választ ad sok olyan kérdésre, amely az egyre növekvő öntözéses gazdálkodás hatásának eredményeképpen merül fel a talajok további fejlődésére vonatkozóan.

A mintegy 370 oldalas könyv négy fejezetben foglalja össze a tiszántúli vízszabályozások és öntözések talajtani jelentőségét, a vízrendezésnek és az öntözésnek a talajképződési folyamatokra gyakorolt hatását a korszerű vizsgálati eredmények megvilágításában, melyet a szerző 73 táblázatban, 97 ábrán és 19 fényképen ábrázolt tényanyaggal tesz kifejezőbbé.

„I. A vízszabályozások és az öntözés talajtani jelentősége” című fejezet tartalmazza a környező, valamint a legtávolabbi külföldi államok vízszabályozási és öntözési kérdéseivel kapcsolatos azon jellegzetes törvényszerűségeket, amelyeket az igen eltérő természeti viszonyok (geológiai, éghajlati, hidrológiai stb. viszonyok) váltanak ki az öntözés és a talajfejlődés kapcsolatában, s egyúttal elemezve több öntözött vidék főbb jellemvonását, amelynek egyik vagy másik sajátossága a Magyar Alföld adottságaihoz hasonló. Ennek kapcsán a szerző kissé részletesebben kitér a nyugat-szibériai Baraba-Alföld vízrendezésének és öntözési tapasztalatainak ismer-

tetésére, mert úgy véli, hogy a Baraba Alföld múltja és jelene, valamint Alföldünk múltja között — ha geológiailag és az éghajlat szempontjából különböznek is egymástól — hidrológiai és talajtani viszonyait tekintve közös jellemvonások vannak, különösen akkor, ha a vízszabályozásnak és az öntözésnek a talajképződési folyamaton való hatását vesszük vizsgálat alá a két területen.

„II. A tiszántúli vízszabályozások és öntözések” című fejezet összefoglalja a Tiszántúl földtani kialakulását a történeti fejlődés tükrében, feltárja annak rétegtani viszonyait, a különböző földtani képződmények felszíni és felszínközeli előfordulását, valamint sajátos vízrendszerét. A vízszabályozással és az öntözéssel kapcsolatban történeti visszapillantásban tárja fel azokat a törekvéseket, amelyeket a Tiszántúl vízviszonyainak kedvezőbbé tételében és az öntözéses gazdálkodás érdekében célul tűztek ki. A továbbiakban választ kapunk arra a sokat vitatott kérdésre is, hogy megváltoztatta-e a vízrendezés a Tiszántúl éghajlatát és természetes növénytakaróját, főképp az erdő elterjedését illetően. A fejezet utolsó része a vízrendezésnek és az öntözésnek a tiszántúli talajvizekre gyakorolt hatását mutatja be, igen mélyrehatóan elemezve a talajvizek múltbeli és jelenlegi helyzetét, azok összetételét, és ezzel mintegy megalapozza a Tiszántúl hidrológiai viszonyainak döntő szerepét a következő fejezetekben tárgyalásra kerülő talajképződési folyamatokra.

„III. A lecsapolások és vízrendezések hatása a Tiszántúl talajképződési folyamataira” című fejezet eleje tömören adja hű képet azoknak a nézeteknek és irányzatoknak, amelyek főképpen az alföldi szikesek keletkezésével, valamint a vízrendezéseknek talajképződési — illetve döntő területeken a szikesedési — folyamatokra gyakorolt hatásával foglalkoznak egészen a genetikai szemléletig, amelyet a szerző a legmodernebb vizsgálataival mélyrehatóan

elemez és tár fel a Tiszántúli jellegzetes vidékein. Megállapítja, hogy a vízrendezések következményeképpen a tiszántúli talajképződési folyamatok a korábbi állapothoz képest a szárazabb viszonyoknak megfelelő irányban haladnak és pedig a láptalaj → réti talaj → réti csernozjom → csernozjom talajképződés felé.

A tiszántúli vízrendezések következtében beálló változások (a talajvíz szintjének süllyedése, a sztyeppesedési folyamatok érvényesülése) fontos szerepet vittek és visznek a szikesedési folyamatokban is. A szerzőnek e tekintetben végzett vizsgálatai és megállapításai teljes mértékben tisztázzák a Tiszántúlon található különböző szikes és szikes tulajdonságú talajok képződési körülményeit és jelenlegi fejlődésüket, valamint útmutatnak azok hasznosítási lehetőségeire.

„IV. Az öntözés hatása a tiszántúli talajképződési folyamatokra” című fejezetben a szerző négy fő kérdés köré csoportosítva ismerteti vizsgálatai alapján az öntözésnek a talajképződési folyamatokra gyakorolt hatását.

1. Az öntözésnek a talajok fizikai tulajdonságaira és vízgazdálkodására gyakorolt hatásával kapcsolatban igen fontos megállapításokat tesz a tiszántúli öntözött talajok mechanikai összetételére, szerkezetére, porozítására, holtvíztartalmára, hasznosvízkészletére vonatkozóan, a túlzott öntözéssel kapcsolatos másodlagos szikesedési folyamatokra, valamint kitér azon vizsgálati módszerek alkalmazására is, amelyeknek elvégzése az öntözött talajok valódi szerkezeti értékének és vízgazdálkodási tulajdonságainak helyes megítélésére feltétlen kívánatos.

2. Az öntözés hatására előálló láposodás és rétiesedés folyamatának kérdésében végzett vizsgálatok utalnak azokra a körülményekre, amelyek a láposodás és rétiesedés folyamatát elősegítik, valamint azokra

a kedvezőtlen tulajdonságokra, amelyek az egyes talajok effektív termékenységét lerontják és azokra a kedvező tulajdonságokra, amelyek más talajok termékenységét a jobb vízellátás és hasznosítás következtében növelik.

3. Az öntözések hatása a tiszántúli talajok sóforgalmára (A „másodlagos szikesedés”) című rész széles körű vizsgálati adataira támaszkodva ismerteti az öntözött talajokban bekövetkező oldható sók mozgását, mennyiségét és minőségét, a sók keletkezésének, geológiai és biológiai sóforgalmának kérdését, tisztázza a másodlagos szikesedési folyamat bekövetkezésének okait, és felhívja a figyelmet arra, hogy a Tiszántúlon legtöbb esetben nem maga az öntözés, hanem főként a helytelen és korszerűtlen öntözés okoz károkat és csökkenti az illető talajok termékenységét.

4. A tiszántúli öntözött talajok degradációjával (szologysodásával) kapcsolatosan az ide vonatkozó vizsgálatok alapján a szerző felhívja a figyelmet egyes talajoknak az öntözés hatására bekövetkező degradációjára és ezzel egyidejűleg a fizikai-kémiai és biológiai tulajdonságokban bekövetkező kedvezőtlen hatásokra, amelyek az illető talajok termékenységét lerontják, esetleg az öntözéssel gazdálkodást lehetetlenné teszik.

Remélhető, hogy ez a tiszántúli természeti viszonyokat és benne főképp a vízrendezések és öntözések talajképződésre gyakorolt hatását mélyrehatóan elemző munka nagy érdeklődésre tart számot, nemcsak a kultúrtechnikával, növénytermesztéssel, talajjavítással és talajtannal foglalkozó szakemberek körében, hanem az oktató- és nevelőmunkában is igen hasznos kézi könyvnek ígérkezik a genetikai szemléletű talajtani ismeretek elsajátítására.

SZÜCS LÁSZLÓ

Érkezett: 1962. április 6.